

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального
процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу
України щодо адаптації правового статусу засуджених до європейських
стандартів»
(реєстр. № 15003-1 від 16.02.2026)*

***Анотація.** В інформаційній довідці досліджуються підстави декриміналізації діянь, передбачених статтею 391 Кримінального кодексу України «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань», та удосконалення підстав застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі, у контексті проекту Закону України (реєстр. № 15003-1 від 16.02.2026) (далі – законопроект).*

Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного законодавства, що визначає підстави, порядок призначення та відбування кримінальних покарань.

***Ключові слова:** кримінальна відповідальність, правопорушення, покарання, злісна непокора, установа виконання покарань, позбавлення волі, засуджений.*

Вступ

Приведення пенітенціарної системи у відповідність до стандартів Ради Європи та виконання рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню є пріоритетним напрямом діяльності держави та одним зі стратегічних результатів, якого прагне досягти Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу¹.

Дотримання принципів економії кримінальної репресії у контексті гуманізації кримінального законодавства актуалізують питання декриміналізації діянь, передбачених статтею 391 Кримінального кодексу України (далі – КК України), що встановлює відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань, а також удосконалення кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства України щодо застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі.

Законопроект є альтернативним до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо гуманізації законодавства у сфері виконання кримінальних покарань» (реєстр. № 15003 від 05.02.2026).

Законопроектом пропонується виключити статтю 391 КК України; внести зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) щодо: виключення застосування до засуджених стягнення у виді переведення

¹ Дорожня карта з питань верховенства права. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf

до одиночної камери та тримання у виправних колоніях максимального рівня безпеки осіб, засуджених за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи (статті 8, 132, 134, 135, 140 КВК України), визначення поняття «злісна непокора законним вимогам адміністрації виправної колонії» (стаття 133 КВК України); внести термінологічні уточнення до статей 537, 539 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Основна частина

Визнаючи необхідність законодавчого удосконалення підстав кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя загалом та щодо порядку відбування покарання зокрема, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Відповідно до вимог статті 391 КК України обов'язковою умовою для притягнення засудженого до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації є застосування до нього стягнення у вигляді переведення до приміщення камерного типу (одиночної камери) або переведення на більш суворий режим відбування покарання.

Проте, як свідчить практика призначення покарань, такі стягнення накладаються на засудженого за дрібні порушення (неприбрані вчасно постіль, приміщення тощо), що створює правові підстави для кваліфікації таких дій засудженого як злочин, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі строком до трьох років. Така ситуація не відповідає принципу співрозмірності злочину та покарання, оскільки фактично кримінальне покарання передбачено за діяння, кожне з яких не є кримінальним правопорушенням, а має дисциплінарний характер.

Відсутність чітких критеріїв визначення поняття «злісна непокора», «інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій» призводить до суб'єктивної оцінки з боку адміністрації установи виконання покарань та створює ризики зловживань і фактичного тиску на засуджених.

Також диспозиція статті 391 КК України містить дискримінаційні положення для засуджених відносно інших категорій посадових осіб: так, злісна непокора законному розпорядженню (вимозі) поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку є адміністративним правопорушенням (стаття 185 КУпАП), за вчинення якого передбачено накладення штрафу, або громадські роботи, або виправні роботи, або адміністративний арешт.

Зміст складу злочину, передбаченого статтею 391 КК України, не відповідає концептуальним положенням чинного кримінального закону щодо відмови від адміністративної преюдиції та декриміналізації діянь, суспільна небезпечність яких не є великою і боротьба з якими вважається достатньою шляхом застосування заходів адміністративно-правового, дисциплінарного, цивільно-правового або іншого впливу.

Загалом прийняття законопроекту позитивно вплине на стан правового захисту засуджених від свавілля співробітників установ виконання покарань та сприятиме припиненню практики зловживання останніми необґрунтовано

широким інструментарієм кримінальної репресії щодо засуджених, їх дискримінації понад встановлені законодавством обмеження, обумовлені кримінальним покаранням.

Виключення статті 391 КК України стане суттєвим кроком на шляху адаптації правового статусу засуджених до європейських стандартів та виконання міжнародних зобов'язань України в рамках Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року.

Попри це, пропонуване в законопроекті (зміни до статті 133 КВК України) визначення поняття «злісної непокори законним вимогам адміністрації виправної колонії» потребує уточнення в частині вказівки на умисних характер таких діянь та їх альтернативність, оскільки відкрита відмова засудженого від виконання законної вимоги представника адміністрації виправної колонії не завжди і необов'язково може бути «поєднана з погрозами застосування насильства, створенням реальної загрози безпеці установи виконання покарань або інших осіб, або іншою умисною фізичною протидією персоналу».

Декриміналізація діянь, передбачених статтею 391 КК України, потребує стабільно працюючої системи виконання покарань, альтернативних дисциплінарних і соціально-виховних засобів та методів роботи із засудженими, спрямованих на запобігання та/або припинення протиправних дій з боку засуджених, комплектування штатів установ виконання покарань кваліфікованими працівниками, які впроваджують у свою діяльність елементи безпеки, а також чіткої та апробованої стратегії роботи із засудженими, які систематично порушують порядок відбування покарання.

Положення законопроекту щодо набрання чинності законом не враховують приписів Конституційного Суду України, викладених у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020, де зазначено, що відповідно до принципу верховенства права важливо передбачити розумний часовий проміжок між офіційним оприлюдненням закону й набранням ним чинності.

Висновки

Зміст чинної статті 391 Кримінального кодексу України не відповідає принципам гуманізму, правової визначеності та забезпечення прав людини. Декриміналізація злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань потребує запровадження інших механізмів впливу на засуджених, передбачених кримінально-виконавчим законодавством.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*